

รายงานฉบับสมบูรณ์ (Final Report)

โครงการย่อยที่ 1: การวิจัยเพื่อพัฒนาความมั่นคงด้านอาหาร
และระบบนิเวศในพื้นที่ขยายผลโครงการหลวงขุนตীন้อย
Sub-Project 1: Research Program on Improving Food security
and Ecosystem in Kun Tuen Noi Royal Project Extended Area

โครงการย่อยภายใต้ชุดโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจครัวเรือนและ
การจัดการระบบนิเวศในพื้นที่ขยายผลโครงการหลวงขุนตীন้อย

แผนงานการวิจัย: การอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สร้าง
มูลค่าเพิ่มแก่ภูมิปัญญาท้องถิ่นและความหลากหลายทางชีวภาพ และมีมิติด้านสังคม

โดย

เกษราภร ศรีจันทร์ และคณะ

สนับสนุนทุนวิจัยโดยสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2558

รายงานฉบับสมบูรณ์ (Final Report)

โครงการย่อยที่ 1: การวิจัยเพื่อพัฒนาความมั่นคงด้านอาหาร
และระบบนิเวศในพื้นที่ขยายผลโครงการหลวงขุนตื้นน้อย

Sub-Project 1: Research Program on Improving Food Security and
Ecosystem in Kun Tuen Noi Royal Project Extended Area

โครงการย่อยภายใต้ชุดโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจครัวเรือนและ
การจัดการระบบนิเวศในพื้นที่ขยายผลโครงการหลวงขุนตื้นน้อย

แผนงานการวิจัย: การอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สร้างมูลค่าเพิ่ม
แก่วิสาหกิจท้องถิ่นและความหลากหลายทางชีวภาพ และมิติด้านสังคม

โดย

คณะผู้วิจัย

สังกัด

1. นางสาวเกษราภร ศรีจันทร์	สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
2. นางจันทร์จิรา รุ่งเจริญ	สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
3. นายอดิเรก ปัญญาลือ	สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
4. นางสาวอัปสร วิทย์ประภารัตน์	สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
5. นายนิพนธ์ บุญมี	ศูนย์วิจัยข้าวเชียงใหม่ กรมการข้าว
6. นางสาวรัชนีวรรณ กำจัด	สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
7. นายเจษฎา จงใจดี	สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
8. นางสาวสุดาวดี ยศอาลัย	สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
9. นายพัฒนา มงคลวาท	สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
10. นายวัฒนา ทรงพรไพศาล	สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
11. นายประพนธ์ พวงไพรพฤกษ์	สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
12. นายสมชาติ มะเขือพะ	สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)

ธันวาคม 2558

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณ สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) ที่ให้การสนับสนุนทุนวิจัยชุดโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจครัวเรือนและการจัดการระบบนิเวศในพื้นที่ขยายผลโครงการหลวงขุนตীন้อย ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2558

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณ เกษตรกรบ้านขุนตীন้อย บ้านปิพอ เจ้าหน้าที่โครงการขยายผลโครงการหลวงเพื่อแก้ปัญหาพื้นที่ปลูกฝิ่นอย่างยั่งยืนบ้านขุนตীন้อย ตำบลแม่ต๋น อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ กรมการข้าว และศูนย์วิจัยข้าวเชียงใหม่ ที่ได้ร่วมดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการในครั้งนี้เป็นอย่างดี

คณะผู้จัดทำ
ธันวาคม 2558

คณะผู้วิจัย

หัวหน้าโครงการ

ชื่อ-สกุล นางสาวเกษราภร ศรีจันทร์
ตำแหน่ง นักวิชาการ
หน่วยงาน สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
ที่อยู่ 65 หมู่ 1 ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200
โทรศัพท์ 0-5332-8497 ต่อ 3201 / 0-5332-8494
Email: kesaraporns@hrdi.or.th

ผู้ร่วมวิจัย

ชื่อ-สกุล นางจันทร์จิรา รุ่งเจริญ
ตำแหน่ง นักวิชาการ
หน่วยงาน สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
ที่อยู่ 65 หมู่ 1 ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200
โทรศัพท์ 0-5332-8497 ต่อ 3502 / 0-5332-8494
Email: janjira@hrdi.or.th, puntase@hotmail.com

ชื่อ-สกุล นายอดิเรก ปัญญาลือ
ตำแหน่ง นักวิชาการ
หน่วยงาน สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
ที่อยู่ 65 หมู่ 1 ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200
โทรศัพท์ 0-5332-8497 ต่อ 3505 / 0-5332-8494
Email: adirek_p311@hotmail.com

ชื่อ-สกุล นางสาวอัปสร วิทย์ประภารัตน์
ตำแหน่ง นักวิชาการ
หน่วยงาน สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
ที่อยู่ 65 หมู่ 1 ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200
โทรศัพท์ 0-5332-8497 ต่อ 3402 / 0-5332-8494
Email: absornw@hrdi.or.th

ชื่อ-สกุล นายนิพนธ์ บุญมี
ตำแหน่ง นักวิชาการเกษตรชำนาญการ
หน่วยงาน ศูนย์วิจัยข้าวเชียงใหม่ สำนักวิจัยและพัฒนาข้าว กรมการข้าว
ที่อยู่ 156 หมู่ที่ 3 ตำบลมะขามหลวง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ 50120
โทรศัพท์ 0-533-11334-5
E-mail: nipon.b@rice.mail.go.th

ชื่อ-สกุล นางสาวรัชนีวรรณ กำจัด
 ตำแหน่ง นักวิชาการ
 หน่วยงาน สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
 ที่อยู่ 65 หมู่ 1 ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200
 โทรศัพท์ 0-5332-8497 ต่อ 3401 / 0-5332-8494
 Email: rkamchat@gmail.com

ชื่อ-สกุล นายเจษฎา จงใจดี
 ตำแหน่ง นักวิจัย
 หน่วยงาน สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
 ที่อยู่ 65 หมู่ 1 ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200
 โทรศัพท์ 0-5332-8497 ต่อ 3505 / 0-5332-8494
 Email: Link_aggie@hotmail.com

ชื่อ-สกุล นางสาวสุดาวดี ยศอาลัย
 ตำแหน่ง นักวิจัย
 หน่วยงาน สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
 ที่อยู่ 65 หมู่ 1 ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200
 โทรศัพท์ 0-5332-8497 ต่อ 3402 / 0-5332-8494
 Email: S.Yotarlai@hotmail.com

ชื่อ-สกุล นายพัฒนา มงคลวาท
 ตำแหน่ง หัวหน้าศูนย์โครงการขยายผลโครงการหลวงเพื่อแก้ปัญหาพื้นที่ปลูกฝิ่น
 อย่างยั่งยืนบนพื้นที่น้อย
 หน่วยงาน สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
 ที่อยู่ 65 หมู่ 1 ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200
 โทรศัพท์ 0-5332-8497 ต่อ 3514 / 0-5332-8494
 Email: lemon_yod@hotmail.com

ชื่อ-สกุล นายวัฒนา ทรงพรไพศาล
 ตำแหน่ง ผู้ช่วยหัวหน้าศูนย์โครงการขยายผลโครงการหลวงเพื่อแก้ปัญหา
 พื้นที่ปลูกฝิ่นอย่างยั่งยืนบนพื้นที่น้อย
 หน่วยงาน สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
 ที่อยู่ 65 หมู่ 1 ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200
 โทรศัพท์ 0-5332-8497 ต่อ 3514 / 0-5332-8494

ชื่อ-สกุล นายประพันธ์ พวงไพรพฤกษ์
ตำแหน่ง ผู้ช่วยหัวหน้าศูนย์โครงการขยายผลโครงการหลวงเพื่อแก้ปัญหา
พื้นที่ปลูกฝิ่นอย่างยั่งยืนขุนตั้นน้อย
หน่วยงาน สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
ที่อยู่ 65 หมู่ 1 ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200
โทรศัพท์ 0-5332-8497 ต่อ 3514 / 0-5332-8494

ชื่อ-สกุล นายสมชาติ มะเซอพะ
ตำแหน่ง ผู้ช่วยนักวิจัย
ชุดโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจครัวเรือนและการจัดการระบบนิเวศ
ในพื้นที่ขยายผลโครงการหลวงขุนตั้นน้อย
หน่วยงาน สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
ที่อยู่ 65 หมู่ 1 ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200
โทรศัพท์ 0-5332-8497 ต่อ 3514 / 0-5332-8494

สารบัญเรื่อง

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
คณะผู้วิจัย	ข
สารบัญเรื่อง	จ
สารบัญตาราง	ฉ
สารบัญแผนภูมิ	ฉ
สารบัญภาพ	ช
บทคัดย่อ	ช
Abstract	ฅ
บทที่ 1 บทนำและวัตถุประสงค์	1
1.1 หลักการและเหตุผล	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
1.3 ขอบเขตของการศึกษา	2
บทที่ 2 การตรวจเอกสาร	4
2.1 แนวคิดการศึกษา	4
2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	9
บทที่ 3 วิธีการวิจัย	11
บทที่ 4 ผลการวิจัย	14
4.1 การทดสอบเทคโนโลยีการเพิ่มผลผลิตข้าวนาบนพื้นที่สูง	14
4.2 การศึกษาชนิดพืชทางเลือกเพื่อการเสริมสร้างรายได้ของชุมชน	19
4.3 การวิจัยอย่างมีส่วนร่วมด้านการอนุรักษ์ พันธุ์ และใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรและพืชท้องถิ่น	23
4.4 การศึกษามาตรการสร้างแรงจูงใจการอนุรักษ์ระบบนิเวศป่าต้นน้ำ	27
บทที่ 5 สรุปและวิจารณ์ผลการทดลอง	36
สรุปผลการทดลอง	36
วิจารณ์ผลการทดลอง	38
เอกสารอ้างอิง	39

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	รายชื่อเกษตรกรที่คัดเลือกและผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวท้องถิ่นของบ้านขุนตื้นน้อยและบ้านปิพอ	15
2	ปฏิทินการปลูกข้าวตลอดฤดูนาปี พ.ศ.2557	17
3	ลักษณะทางกายภาพของพันธุ์ข้าว	18
4	องค์ประกอบของผลผลิตข้าว	19
5	ผลผลิตและซากต้นของถั่วแดงหลวง ถั่วขาว และถั่วอะซูกิ	20
6	ผลการวิเคราะห์ทางกายภาพของเมล็ดกาแฟ	21
7	ผลการวิเคราะห์คุณภาพกาแฟตัวอย่างด้วยการชิม	21
8	ผลการวิเคราะห์กาแฟขุนตื้นน้อยด้วยการชิม	22
9	ผลการทดสอบการขยายพันธุ์หอมชู	24
10	การทดสอบการเพาะขยายพันธุ์ชะลักป่าและแกฮากเหลือง	25
11	ข้อตกลงด้านบริการระบบนิเวศ	28
12	รายชื่อเกษตรกร ขนาดพื้นที่ ปลูกพื้นที่ และระดับความสูงของพื้นที่ของเกษตรกรที่ได้รับการอุดหนุนการจัดทำนาขั้นบันไดประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2558	33
13	พิกัดแปลงข้าวไร่เดิมที่เกษตรกรส่งมอบคืนเป็นป่าชุมชนปี พ.ศ. 2557-2558	34

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่

หน้า

1 แสดงผลการวิเคราะห์คุณภาพกาแฟในแต่ละมิติ

22

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	กรอบแนวคิดการเกษตรกรรมยั่งยืน	5
2	มิติการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุล	7
3	ความสัมพันธ์ผู้ให้บริการด้านสิ่งแวดล้อม (P: Provisioners) และผู้ได้รับประโยชน์จากบริการด้านสิ่งแวดล้อม (B: Beneficiaries)	8
4	แปลงผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวต้นเดียวภายใต้ระบบนํ้าน้อย พันธุ์ป๊อแมว	14
5	แปลงทดสอบถั่วร่วมในนาข้าว	20
6	การทดสอบขยายพันธุ์ทางไกล	23
7	การขยายพันธุ์ด้วยเมล็ดของหัวป่า	24
8	การทดสอบการปักชำชะลักป่าและแก๊ฮากเหลื่อง	25
9	ถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับพืชสมุนไพรให้กลุ่มนักเรียนร่วมกับผู้รู้ในชุมชน	26
10	หนังสือสมุนไพรและพืชท้องถิ่นปวาเกอญอ (กะเหรี่ยง)	26
11	พิธีเปิดโรงไฟฟ้าพลังน้ำระดับชุมชนบ้านขุนตื้นน้อย	29
12	การใช้โรงสีข้าวที่ใช้พลังงานไฟฟ้าจากน้ำแทนน้ำมันเชื้อเพลิง	29
13	ป้ายแสดงความสัมพันธ์ของป่าไม้-ทรัพยากรน้ำ-พลังงานไฟฟ้าของชุมชน	30
14	การชี้แจงหลักเกณฑ์และคัดเลือกเกษตรกรโดยกระบวนการมีส่วนร่วม	31
15	การสำรวจจำนวนแปลงพื้นที่ข้าวไร่เดิมของเกษตรกร	32
16	การจัดทำนาขั้นบันไดด้วยแรงงานคน (แปลงนายชัย ริพอ)	32
17	ชุมชนร่วมฟื้นฟูป่าด้วยการปลูกไม้ท้องถิ่นที่บ้านขุนตื้นน้อย	35
18	ชุมชนร่วมฟื้นฟูป่าด้วยการปลูกไม้ท้องถิ่นที่บ้านปิพอ	35

บทคัดย่อ

ชุดโครงการวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิธีการเพิ่มผลผลิตข้าวซึ่งเป็นพืชอาหารหลักของชุมชน การทดสอบพืชทางเลือกที่สร้างรายได้ รวมทั้งการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าไม้รอบชุมชนของบ้านขุนตื้นน้อย ตำบลแม่ตึ่น อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นชุมชนกะเหรี่ยงที่ครัวเรือนประสบปัญหาข้าวไม่เพียงพอต่อการบริโภคและมีอาชีพที่จำกัดส่งผลให้เกิดการลักลอบปลูกฝิ่น ผลการวิจัย พบว่า วิธีการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวนาที่บริสุทธิ์พันธุ์บือแม้วลดการปนพันธุ์ได้ 25% ทำให้ผลผลิตข้าวเพิ่มขึ้น 320-360 กิโลกรัม และการทดสอบข้าวพันธุ์บือชะสอในแปลงนาที่มีสภาพอากาศหนาวเย็นซึ่งเกษตรกรได้เลิกปลูกข้าวเนื่องจากได้ผลผลิตต่ำ พบว่า ข้าวพันธุ์บือชะสอสายพันธุ์ 4 ให้ผลผลิตสูงสุด คือ 454 กิโลกรัมต่อไร่ ในส่วนพืชทางเลือกที่สร้างรายได้ คือ ผลผลิตกาแฟที่ปลูกในระบบเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม มีผลการวิเคราะห์คุณภาพกาแฟ ค่าคะแนนสูงสุด 82.25 และมีค่าคะแนนเฉลี่ย 78.31 เมื่อเทียบกับกาแฟที่ผลิตในระบบทั่วไป คือ 73.87 การศึกษาชนิดถั่วที่เหมาะสม พบว่า ถั่วขาวให้ผลผลิตสูงสุด คือ 133.8 กิโลกรัมต่อไร่ รวมทั้งการทดสอบวิธีการเพาะขยายพันธุ์เพื่อเพิ่มปริมาณพืชท้องถิ่นและพืชสมุนไพร จำนวน 7 ชนิด และป่าชุมชนเพิ่มขึ้น 17.58 ไร่จากพื้นที่ข้าวไร่เดิม

คำสำคัญ: วิจัยเชิงพื้นที่ เศรษฐกิจครัวเรือน พืชทางเลือก ป่าไม้รอบชุมชน

Abstract

This research program aims to explore technology improving food security, alternative crops and ecosystem management in Karen Kun TuenNoi communities in Mae Tuen Sub-district, Omkoi District, Chiang Mai, who has encountered food insecurity and limited choices of crop. Pure rice seed selection of 25% less seed contamination of *Bue Mae* local rice cultivar increases yield of 320-360 kg. Also, *BueKaso 4* cultivar generates highest yield of 454 kg/rai. Arabica coffee grown in environmentally-friendly system reveals its quality cupping of highest score 82.25, average of 78.31 compared to 73.87 score of general coffee. White kidney bean produces highest yield of 133.8 kg/rai. Seven native plants and herb were tested in propagation. Community forest increases by 17.58 rai from former shifting rice cultivation area.

Keywords: area-based research, household economy, alternative development, forest ecosystem

